EMRE ARACI:

"Geçmiş benim daima evim, sığınağım oldu."

FATMA BERBER

• Besteci, müzikolog, orkestra şefi olmanızın ötesinde müzik arkeoloğusunuz. Geçmişin dehlizlerinden minicik bir detayı, inceliği bulup çıkarıyorsunuz. Daha çok Osmanlı Sarayında Avrupa Müziği çalışmalarınızla tanınsanız da sanatın farklı alanlarında da birikiminiz var. Tanpınar'ın Londra'da izlediği konser, Çaykovski'nin İstanbul'dayken gittiği konserin şefi, Sibelius'un Londra günlükleri, Abdülaziz'in Londra seyahatinin detayları, Giuseppe Donizetti'nin İstanbul'da çıkan fırtına için yaptığı beste, Naum Tiyatrosu'nun sürpriz konukları, İstanbul'daki yangın için Paris'te verilen yardım konserleri, ilk kadın orkestra şefinin renkli hayatı gibi bilgilerle karşılaşıyoruz çalışmalarınızda. Dolaştığınız alanlar ideolojik göndermelere çok açık ama ideolojinin bilgiyi perdelemesine izin vermiyorsunuz. Siz bu bilgileri ortaya çıkararak kendinize ait bir şeyi inşa ediyorsunuz.

Çokyönlü bir müzik insanı olmanızda çocukluğunuzun önemi büyük. Çocukken BBC'ye Sir Edward Elgar'ın bir bestesini çalmaları için mektup yazmanız, yedi yaşındayken Rana Erksan'dan piyano dersi almanız, lisede kimya öğretmeninizin Dostum Mozart (Nadir Nadi, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1986) kitabını size hediye etmesi ve daha o tarihte orkestra şefi olma hayaliniz... Annenizin, yetiştiğiniz ortamın üzerinizdeki etkisi tartışılamaz.

– İnsanlar, yaşları ilerleyince çocukluklarını anımsarlar; oysa ben çocukluğumda da o yılların kaybolup gitmesini hiç istemezdim. Eserlerini çok sevdiğim İngiliz yazar Sir John Betjeman "Summoned by Bells" adını taşıyan otobiyografik şiirinde "Çocukluk, mantığın karanlığı büyümeden önceki sesler, kokular ve görüntülerle ölçülür" der. 56 yaşında olmama rağmen mantığın karanlığından hâlâ kaçmaya çalışıyor, çocukluğuma ait o seslerin, kokuların ve görüntülerin eşliğinde bir yaşam sürmeye gayret ediyorum. Çok şanslıyım ki mutlu bir aileye doğdum; büyük aile sofralarının kurulduğu, geçmiş anıların sık sık paylaşıldığı, sevginin, kahkahanın hiç eksik olmadığı, hatırladığımda hep içimi ısıtan güzel günlerdi onlar. Aşırı hassas ve biraz da içine kapanık bir çocuktum; seslere, gördüklerime ve hatıralara karşı fazlasıyla duyarlıydım. Hâlâ da öyleyim. Arkadaşlarımdan da oldukça farklıydım; her şeyin demode olanını, klasiğini seven, tarihle ilgili şeylere, geçmişe özlem duyan, ruhunda nostalji olan bir çocuktum. Müzisyen bir aileden gelmiyorum, ama evimizde klasik müzik dinlenirdi. Benden sekiz yaş büyük bir ağabeyim var, o piyano çalardı. Klasik müziği ilk duyduğum zaman başka hiçbir müziği dinleyemeyeceğimi gayet iyi anladım. O anı hiç unutmuyorum; radyoda çalan Beethoven'ın *5. Senfonisi*'ydi. Çok etkilenmiştim. Küçük yaştan itibaren kendi isteğimle klasik müzik konserlerine gitmeye ve Rana Erksan'dan özel olarak piyano dersleri almaya başladım. Gittiğim ilk konseri gayet iyi hatırlıyorum: Taksim'de eski Atatürk Kültür Merkezi'nin büyük salonunda İstanbul Devlet Senfoni Orkestrası'nın haftalık sezon konserlerinden biriydi. Çok iyi hatırlıyorum, çünkü saman kâğıdına basılı, üçe katlanmış o tek yaprak konser progra-

Emre Aracı Sao Carlos Operası'nın sahnesinde, Aralık 2014, fotoğraf: Evrim Aydın, (Anadolu Ajansı)

mını hep sakladım; 17 Kasım 1979 tarihli, *Patetik Senfoni*'nin de çalındığı bir Çaykovski programı. Ve seneler sonra, 2006'da aynı salonda, aynı orkestranın karşısına bu defa şef olarak çıktığımda da bu sararmış program yaprağını beraberimde ilk provaya götürdüm. Ardından karlı bir şubat günü Çaykovski'nin Klin'deki ahşap evini gezip *Patetik Senfoni*'yi bestelediği o sade masayı gördüğüm zaman da yine o program gözümün önüne geldi. Bu hislerle Çaykovski İstanbul'da kitabımı kaleme almaya başladım. *Naum Tiyatrosu* kitabım da öyle. Çocukken evde maketten tiyatro sahneleri inşa eder, dekorlar tasarlardım. Sonra kelimelerle bu işi yaparken kendimi buldum ve ortaya *Naum Tiyatrosu 19. Yüzyıl İstanbul'unun İtalyan Operası* kitabı çıktı. *V. Murad* balesinin provalarını izlerken hep o maket sahneler gözümün önünde canlandı. Hiç kaybolmayan bir çocukluk diyorum ya.

Çocukluğumun yazları İstanbul'un Suadiye semtinde, Suadiye Oteli'nin hemen bitişiğinde eski bir koru bahçesinde bulunan, deniz kıyısında bir sitede geçti. O zamanlar Suadiye İstanbul'un sayfiyesi sayılırdı. Yaz mevsimi gelip de okullar tatile girince Nişantaşı'ndaki dairemiz kapatılır, ailecek Suadiye'ye göçerdik. Yıllar sonra, Tanpınar'ın 1930'larda sonbahar zamanı yaptığı bir Suadiye ziyareti sonrası kaleme aldığı bir mektubundaki ifadesini okuduğum zaman gözlerim dolmuştu. "Bütün yaz taşındığımız o tozlu yollar şimdi yapayalnız," diyordu Tanpınar ve şöyle devam ediyordu: "Fakat bu yalnızlığın şiirini nasıl anlatmalı? Her ağaç kızarmış yapraklarla başlı başına bir akşam olmuş ve denize kadar hep bu yaprakların akşam ve ölüm oyunu devam ediyor. Deniz bittabi bomboş, yazın altın kahkahalarını düşündüm." Farklı bir jenerasyona ait olsam da ne mutlu ki o "altın kahkahaları" ben de Suadiye'de duyabilmiştim; dahası Tanpınar o kahkahaların değerini benim için kelimeleriyle ölümsüzleştirmiş ve yaşatmıştı. Suadiye İstasyonu'ndan yankılanan trenlerin, Bostancı'ya doğru yol alan akşam vapurlarının yorgun düdük seslerini de duymuştum. *Kayıp Seslerin İzinde* senfonisinin birinci bölümünde duyulan dalgalı deniz her ne kadar Manş kıyısında notaya dökülmüş olsa da Suadiye'deki lodosun sesidir o aslında. Zira hiçbir gökdelen, sahili kapatan üç şeritli yolun gürültüsü silemez o dalgaların seslerini, "altın kahkahaları" duymuş o çocuk kulaklarda birikmiş olan masum hislerin yankılanmalarını.

Ben şuna hep inanmışımdır: Hayatta küçük mucizelerde hayatımıza yön verecek kıymetleri bulabilmek... Ben bunları tesadüf olarak algılamadım hiçbir zaman ve hayatta aldığım yolun sağlamasını da bu küçük mucizelerde hep buldum. Örneğin İngiltere'ye geliş hikâyem de böyle. İngiltere'ye ilk olarak 1977 yazında ailemle çıktığımız bir Avrupa seyahatinde 8 yaşında bir çocuk olarak ve tek kelime İngilizce bilmeden turist olarak gelmiştim. Ağabeyim o zaman İngiltere'nin güneydoğusunda bir liman kasabası olan Folkestone'da bir lisan okulunda yaz kursuna katılmıştı. Arabayla Suadiye'den yola çıkıp Avrupa'yı katettik ve onu Folkestone kasabasından aldık. Sonra Londra'ya devam ettik. Ardından İskoçya'nın başkenti Edinburgh. On sene sonra buraların hayatımın durakları olacağından o zamanlar elbette habersizdim. Londra ve Edinburgh'ta okuduktan sonra Cambridge'e ve ardından da Folkestone kasabasındaki tarihî Grand Hotel'e yerleştim. Bunlar birer tesadüf olamaz. Yalnız şunu da eklemeliyim, doğduğum topraklardan da hiçbir zaman kopmadım. Özlemlerimi, hayallerimi yazılarımda yarattım. Kaydettiğim müziklerde, ortaya çıkardığım araştırma alanlarında bunu yaptığımı hissediyorum. Çocukken çıktığım bu seyahatin benim için çok önemli olduğunu sonradan daha da iyi idrak ettim. Aslında lise yıllarımda orkestra şefi olmak istemem

de tamamen romantik, duygusal bir karardı. Beni amaçlarıma ulaştıracak bir araç. Zira artık pek şeflik yapmıyorum. Ailemin desteği sonsuzdu ve mucizeler gecikmedi. Çok seneler önce annemle beraber bir gemi seyahatinde Lizbon'da birkaç saatliğine durduğumuz zaman, eski tiyatrolara olan merakımdan ötürü, ünlü Sao Carlos Operası'na gitmiştik. Ama maalesef o gün opera binası kapalıydı ve içerisini ne yazık ki görememiş ve büyük bir hayal kırıklığı duymuştum. "Buraya mutlaka tekrar geri gelmeliyim," diyerek ayrıldığımı çok iyi hatırlıyorum. Birkaç ay sonra Lizbon'a geri döndüm ve o zaman Sao Carlos Operası'nı gerçekten de unutulmaz bir açıdan gördüm; çünkü o ara nasıl olduysa bir konser için Lizbon Büyükelçiliğimizden hiç beklenmedik bir davet almış ve kendimi kat kat localarıyla bir mücevher kutusu güzelliğindeki Sao Carlos'un sahnesinde orkestra idare ederken bulmuştum. Benim için bu bir tesadüf değil, mucizeydi. Aynı şekilde bir başka anımı paylaşmak isterim; Puccini'nin *Madama Butterfly* operasını çok seven dedem Sabri Soran'ın kütüphanesinde operanın Türkçe librettosu dururdu. 1941'de opera Ankara'da ilk olarak sahnelendiğinde basılmıştı o libretto kitapçığı ve dedem de temsile katılanlar arasındaydı. O libretto vefatından sonra bana intikal etti. Yıllar sonra Milano'da bir gün dedesinin bir devir müdavimi olduğu Galleria'daki Café Zucca'da yaşlı bir hanımefendiyle bir sabah kahvesi için buluşmuştum. Yanımda dedemin *Butterfly* librettosu da vardı ve çıkartıp kendisine gösterdim. Bir an gözleri parladı; hiç unutmuyorum, çünkü karşımda oturan hanımefendi Puccini'nin torunu Simonetta Puccini'ydi. Bundan daha anlamlı iki torun buluşması olabilir miydi? Yine böyle bir hikâye: İskoçya'ya İstanbul'dan eğitim için giden oğlu Haluk'a 16 Eylül 1909'da Sirkeci'de açılan "Haluk'un Vedaı" şiirini kaleme alan Tevfik Fikret'ten esinlenerek Edinburgh Üniversitesi Müzik Fakültesi'nde okuduğum yıllarda aynı adlı bir beste yapmıştım; sonra notası unutuldu gitti. O devir *Radikal* gazetesine vermiş olduğum bir röportajda bu eserden de bahsetmiştim. 28 Aralık 1997 günü gazeteyi açtığımızda şok olmuştuk, çünkü *Radikal*'in manşeti "Fikret'in vefakâr oğlu" idi ve babamın adının Fikret olduğunu onlara söylememiştim. Yazılarımda "maneviyattan mesajlar" olarak tanımlıyorum ben bu olayları ve inanıyorum ki bana bu mesajları içimdeki çocuk taşıyor.

• Dünyanın pek çok yerinde orkestra yönettiniz. V. Murad balesinin librettosunu yazıp bestelediniz. Londra'da 1998 yılında kurduğunuz yirmi kişilik Londra Osmanlı Saray Müziği Akademisi Orkestrası'nı birçok konserde yönetip, Osmanlı sultanları için bestelenmiş Batı müziği tarzında eserleri seslendirdiniz. Toskana'dan Şikago'ya pek çok tarihsel mekânda konserler verdiniz, müzikli anlatılar sundunuz. Yazılarınızda, müziğinizde müziği mekânsallaştırdığınız seziliyor. Geçmiş, şimdi, Doğu, Batı, tüm sınırlar, kolektif hafıza, biricik hafızanız bu mekânlarda aynı potada eriyor.

– Tarihi çok seviyorum, sahaflarda bulduğum eski belgelerin arkasında yatan hikâyeleri her zaman çok merak ediyorum. Bir dergide okuduğum bir makale benim için yeni bir makaleye ilham verebiliyor. Soluk bir kartpostaldaki elyazısını çözüp, o satırları kaleme alan insanın duygularının izinden gidebiliyorum. Mesela o kişi yüz küsur sene önce yazmış o kartpostalı. Fakat ben onun yaşadığını hissediyor ve onunla manevi bir bağ kuruyorum. Geçmişte kaybolduğunu düşündüğümüz o hayatı kendi hayatıma dahil etmeye çalışıyorum. Benim için bu yolculuğun önemi de burada işte, zincirin bir parçası olmak ve geçmişe yeni bir hayat vermek. Yıllar önce Üsküdar'da sahaf tezgâhlarını dolaşırken kapağında Abdülhak Şinasi Hisar'ın bir fotoğrafının yer aldığı *Varlık* dergisinin 16 Mayıs 1963 tarihli orijinal bir nüshasına rastlamış ve satın almıştım. Bu dergiden yola çıkarak her ay düzenli yazı yazdığım *Andante* klasik müzik dergisi için "Üzerle-

ONBEŞ GÜNDE BİR ÇIKAR SANAT ve FİKİR DERGİSİ

VARLIK

YAŞAR NASİ
FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA
CEYHUN ATUF KANSU
SABİ SÜRA ZEDİOĞLU
HALİM BANÇİNİLİOĞLU
HALİL DİNÇZİLİ
HASAN ÖMÜRLÜ
SAMİ N. ÖZERDİM
YAHYA SONDKAY
ÖGÜZ KÂZIM AYOK
HEZA AFAN
ÜMİT YAŞAR
SABAHATTİN N. AKSAL
MUAZZEZ MEMİŞMENCİOĞLU
MUZAFFER TUGUNYER
CAVİDAN TÜMERKAN
SABİH ŞKOHİ
FEKİ KURUCA
HÜSNÜ ZİHİNİNOV
HAMİT ZEHİRAN
OSMAN TURAY
OSTAF TUNCER
AYSAL AYTAÇ
AYSAN OZYALÇİNER
DOĞAN BEZLAN
TAHSİN SARAÇ
DOĞAN AKAY
ÖZER ÖZAY
UĞUR ÖZAY
ROBERT KANTERS
SEZUT TARLAN
GÜNGÖR PERÇY
ÜMİT ÖZDİNÇ ÖZSOLAK
MURAKKEB YAŞAR
HİKMET DİZDAROĞLU
FARUK ARAŞ
ANDRÉ MAUROIS
ÖMER ÜLKÜ
WOLFGANG BORCHERT
TARIK DURSUN K.

Sayı: 598
15 MAYIS 1963
1 LİRA

Abdülhak Şinasi Hisar

15 Mayıs 1963 tarihli 'Varlık' dergisinin kapağında Abdülhak Şinasi Hisar

Lviv Operası'nın sahnesinde 'Kayıp Seslerin İzinde' Senfonisi'ni idare ederken, 2016

rine nur yağan sahaflardaki kayıp sesler" başlıklı bir makale kaleme aldım. Hisar'dan başlayıp, Cemal Reşit Rey, Marguerite Long, Maurice Ravel'e ve Reynaldo Hahn'ın *Mayıs* şarkısına uzanan, yine Hisar'la noktalanan bir yazı. Ve seneler sonra siz Gökçeada'da Yukarı Kaleköy'de yüzyıllık bilge bir ağacın dibinde tarihî bir kilisenin yanında küçük bir çay bahçesinde tamamen tesadüfen kulağınıza gelen bir müzikte *Kayıp Seslerin İzinde* senfonimin ikinci 'Adagio' bölümünü duyarak benimle irtibat kuruyor ve şimdi aynı *Varlık* dergisine bu defa beni misafir ediyorsunuz. Belki de ileride birileri derginin bu sayısını bir sahafta görecek ve buradan ilham bulup kendileri bir şeyler yaratacaklar. O gün o *Varlık* dergisini görüp sahaftan satın alırken bugün bu röportajın gerçekleşeceğinden haberim var mıydı? Elbette 'hayır'. Buna şaşırıyor muyum? Ona da 'hayır' diyorum; hiç şaşırmıyorum, çünkü siz kayıp sesleri bulmuyorsunuz, kayıp sesler sizi buluyor. Doğrusunu söylemek gerekirse bu gerçeği ömrü boyunca kayıp zamanın izini süren büyük yazar Marcel Proust bana öğretti. Evet, Marcel Proust benim için son derece kıymetli bir yazar. Ne yazık ki onunla lise yıllarımda tanışmadım. Sonradan İngiltere'de İngilizce'ye tercüme edilmiş haliyle okudum yedi ciltlik anıtsal ***À la recherche du temps perdu*** romanını ve okuyunca da hayatım değişti. Zira o roman bana bir tür hayat reçetesi gibi geldi. Patrick Alexander, *Marcel Proust's Search for Lost Time* kitabının girişinde "Marcel Proust'un büyük romanı *Kayıp Zamanın İzinde* birbirinden çekici güzelliklerin ürkütücü bir duvarın arkasında saklı kaldığı hoş bir bahçeye benzer. O duvar tırmanmak için çok yüksek ve kapısı da kıskançlıkla korunmaktadır," diye yazar; çok da haklıdır. Çoğu kişi sadece *Swann'ların Tarafı*'nı okur ve ötesine geçmez; yani o duvarı aşmaz. Oysa Proust'un bir katedral kadar derinliği olan engin dünyası o duvarın ötesinde saklıdır; burada her türlü insan duygusu analize açıktır: hüzün, yalnızlık, kıskançlık, aşk, karşılıksız sevgi, kalp kırıklığı, hayal kırıklığı, kibir, gurur ve daha niceleri. Hisli insanların hayatı okuyabilmeleri için bir tür sihirli gözlük gibidir Proust'un çevremizdeki paradoksları en ince ayrıntısına kadar görerek bizlere gösteren gözleri. Bazen hayatta gözlemlediklerim karşısında Proust'u açıp sayfa sayfa "Şu noktada onun anlattığı hikâyede olan şey benim de başıma geldi" diyebiliyorum. Bunu keşfettiğiniz zaman yolculuğunuz daha anlamlı hale geliyor. Bu hislerle Proust'un çocukluğunun geçtiği Léonie Hala'nın evine, Illiers-Combray'e kadar gittim. Annem de o zaman benimle gelmişti. Hatta o seyahatte Paris'te Avenue Marcel Proust ile Rue d'Ankara'nın kesiştiğini görünce de çok heyecanlanmıştım. Üstelik o gün doğum günümdü; doğduğum Ankara şehri Paris'te bir sokak tabelasında karşıma çıkıyor ve Proust Bulvarı'yla kesişiyordu. Bence bu hayatın bize göz kırpması gibi bir şey; kayıp olduğunu düşündüğünüz, içinizde yaşadığını fark etmediğiniz bir sesin yabancı bir şehirde bir flanör gibi dolaşırken aniden sizi bulması. Bunu duyup hissedebiliyorsanız ne âlâ. Geçmişle bugün, kaybedildiği düşünülen ile kazanılan zaman işte böyle anlarda bir araya geliyor.

• Nişantaşı'nda bir kartpostalın izinden gidiyor, Alp dağlarından geçerek Alpsee gölünün yamacındaki Neuschwanstein Şatosu'nda Wagner'e uzanıyorsunuz... Flanörlüğün, yolda üretmenin sanatınıza katkısı üzerine neler dersiniz?

– Tarihî yerleri, binaları gezmeyi hep sevmişimdir. Ama kimileri her şeyi çabucak görmek, yaşamak için kıyasıya bir rekabet halinde sanki. Bir yer moda oluyor, herkes oraya akın ediyor. Oysa ben durduğum yerde hayatın ilerlemesini takip etmeyi, sabit kalarak hayata bakmayı da çok seviyorum. Yolum zaman zaman popüler rotalara da mecburen çevriliyor elbette. Ama yine de kişisel bir yolculuk bu; kitaplarla yapılan bir yolculuk. Bavyera'nın en romantik şatolarından birisidir Neuschwanstein. Alpsee gölüne hâkim, sivri kuleleriyle Alplerin tepesinde peri masallarından çıkma sihirli bir yerdir orası. Hele bulutlar alçalıp da şato sisin üzerinde yüzen bir tapı-

nak havasına bürününce insanı daha da büyüler o manzara. Richard Wagner operaları açısından çok özeldir orası. Çünkü Bavyera Kralı II. Ludwig, Neuschwanstein'ı Wagner operalarından sahnelerin betimlendiği duvar freskleriyle donatarak bir tür opera dekoru havasında inşa ettirmiştir; *Lohengrin*, *Tristan und Isolde*, *Tannhäuser* hayat bulur orada. Hatta kral, Wagner'e yolladığı bir mektupta şöyle yazmıştır: "Bir gün, ikimiz de bu dünyadan ayrıldıktan uzun zaman sonra, eserimiz ileriki kuşakları ışıl ışıl aydınlatacak ve parlak bir örnek olarak gelecek asırlara renk katacak."

O rengi nasıl unutabilirdim? Safir renkli Alpsee gölünün mavi tonlarına Allgäu çamlarının yeşili karışmıştı. Kral II. Ludwig, 20. doğum günü şerefine, 25 Ağustos 1865 günü bu gölde yaveri Prens Paul von Thurn und Taxis'i Kuğu Prens Lohengrin kılığına sokarak Wagner'in o çok sevdiği operasından müzikler eşliğinde sahneler canlandırtmıştı. 25 Ağustos 2011'de, akşam vakti saat sekize çeyrek kala hafif rutubetin yükseldiği Alpsee gölüne bakarken o cam gibi suda hâlâ o canlandırmanın aksini görebiliyordum sanki. Mucizelere tanık olabilen bu romantik insanlar, Wagner'in duyguları birbirine katan sihirli müziğiyle suya öyle bir maya çalmışlardı ki, göle giren herkese, eğer içlerinde aynı sihrin zerreleri varsa, mistik dünyanın kapılarının aniden açılacakmış gibi bir duygu veriyordu. Peki ben ne bekliyordum? Kendimi o akşam vakti ulu dağlardan çağlayan buz gibi gölün sularına bırakıverdim. Ludwig'in doğum gününde onun büyülediği göle girip yüzerken, hiçbir libretto kitabının öğretemeyeceği, opera sahnesindeki en muhteşem prodüksiyonda bile duyamayacağım tadı ağzıma gelen suda alıyor, Lohengrin'in ve o inanılmaz insanların hayalleriyle yarattıkları mucizevi dünyanın ebedi boyutlarını nihayet bir nebze görebildiğimi hissediyordum. Bunlar sonradan bir makaleye dönüşecekti. Wagner'in *Lohengrin* operasını hiçbir müzik tarihi dersi bana böyle izah edemezdi. Seyahat bitiminde Bavyera'dan İstanbul'a döndüğümde ise Aya İrini'de idare ettiğim bir konser sonrası verilen resepsiyonda Avusturya'dan bir sempozyuma katılmak üzere Türkiye'ye gelmiş olan bir çiftle konuşuyordum. Kendilerine daha birkaç hafta öncesinde Neuschwanstein'ı ziyaret etmiş olduğumu söyleyince donup kaldılar. Zira sohbet ettiğim hanım boynundan Wittelsbach hanedanı kolyesini çıkartıp bana uzatarak üzerindeki armayı gösteriyordu. Kız kardeşi oradaki Hohenschwangau Kalesi'nde doğmuştu ve kendisi Kral II. Ludwig'in soyundandı. Neuschwanstein seyahatimin ardından İstanbul'daki konserimde Kral II. Ludwig'in bir akrabasıyla tanışmam elbette tesadüf değildi. Ve tabii bu tanışmanın ardından kendilerinin Avusturya'daki şatolarına misafir olmakta gecikmedim.

• *Disiplinler arası çalışan bir müzisyen olduğunuz için bestelerinizi yaparken nelerden ilham aldığınızı, motivasyonunuzu,* Kayıp Seslerin İzinde Senfonisi*'nin hikâyesini merak ediyorum.*

– Müzik insana dokunan bir şey. Bunu sadece soyut anlamda değil fiziki anlamda da söylüyorum. Edinburgh Üniversitesi'ndeki öğrencilik

Bavyera Alpleri'ndeki Neuschwanstein Şatosu

yıllarımda 'Akustik' dersinde bir deney yapmıştık. Bir müzik enstrümanından çıkan bir sesle sabit duran bir piyano telinin nasıl bir anda kendi kendine titremeye başladığını gördük. Yani fiziksel olarak temas olmasa da ses dalgalarıyla yayılan frekanslar birbirine uyduğu zaman armonik şekilde titreşim başlıyor. İnsan ruhu da bir yerde öyledir. Dolayısıyla size hitap eden müziğe ruhunuzun derinliklerinde karşılık veren bir frekans gerçekten varsa bunun etkisini derhal içinizde hissetmeye başlarsınız. Bir bestecinin içindeki duyguların özgün bir müzik eserine dönüşerek o hislere hassas başka benliklere ses dalgalarıyla ulaştığında ortaya çıkan etkileşimin boyutunu bir düşünün. Bence bu çok yüce bir iletişim kanalı. O zaman duygularımızı bir besteye dönüştürdüğümüz zaman onlara ölümsüzlük vermiş olmuyor muyuz? O beste her çalındığında o hisler yeniden hayat bulmuyor mu? *Kayıp Seslerin İzinde Senfonisi*'ni de işte bu inançla yarattım. Üzerinde uzun yıllar çalıştım; düzenli olarak tuttuğum bir tür ses güncesi oldu o eser benim için. Yerine göre kriptik mesajlarla, enigmalarla dolu bir yapıt belki de. Antoine de Saint-Exupéry, *Küçük Prens*'te "İnsan ancak kalbiyle doğruyu görebilir; asıl önemli olan gözle görülmez" der. *Kayıp Seslerin İzinde* Senfonisi'ni bu duygusallıkla besteledim. Duygusallıktan asla korkum yok. Şimdi kimileri 'Acaba bu gerçekten bir senfoni mi? Senfoni formuna uygun mu? Girişi, gelişme bölümü nerede?' diyerek eserimi eleştirebilir. Partisyonu yeterince sofistike bulmayabilir, tonal yapısı onların kulağına oldukça tekdüze ve statik gelebilir; içinde fazla tekrarlar olduğunu söyleyebilirler. Ne derlerse desinler; o müzikte benim için Folkestone'daki Leas'de oturduğum banktan dalgalı Manş'a günbatımında baktığım zaman gördüğüm Suadiye'nin lodosunun coşkusu yaşıyorsa, naçizane düşünceme göre, şahsım açısından önemli olan sadece budur. O sesler size ta Gökçeada'da bir çay bahçesinde asırlık bir ağacın dibinde ulaşıyorsa mucize budur. Diyorum ya siz kayıp sesleri bulmuyorsunuz, kayıp sesler sizi buluyor. Çok şükür ki senfoninin kaydı gerçekleşti, partisyondaki notalar ete kemiğe büründü. Prag'da gerçekleşti bu kayıt; Adam Klemens idaresindeki Prag Filarmoni Orkestrası tarafından Çek Radyosu'nun Birinci Stüdyosu'nda, yıllardır çalışmalarıma destek veren ve kendilerine hep şükranlık duyduğum Çarmıklı ailesi ve Nurol Holding'in desteğiyle. Sanatta patronaj o kadar önemli ki; hele benim gibi 21. yüzyıldan ziyade 18. yüzyılda yaşadığını hisseden yaratıcı bir sanatçı için.

• *Osmanlı'da Batılılaşma döneminde özellikle 19. yüzyılda İstanbul'un sesini, Avrupai müzik denemelerini mercek altına aldığınız gibi başka ülkelerde ve yüzyıllarda da bu coğrafyanın izini sürüyorsunuz. Bazen bir opera sanatçısının hayatında, bazen müzisyenlerin duygularında, bazen gezginlerin mektuplarında geziniyorsunuz. Hatta bir röportajınızda sığınmak istediğiniz yer olarak Donizetti Paşa'yı işaret ediyorsunuz.*

– Çocukluğu, oturduğum Folkestone kasabasına yakın, denize hâkim bir evde 1900'lerin ilk çeyreğinde geçmiş olan İngiliz yazar Jocelyn Brooke'un bir kitabında beni derinden etkileyen bir cümleye rastlamıştım. "Aslında düşmanca bir ortamdan kaçmanın en kolay yollarından biri olarak içimde bir tür nostalji kültü geliştirdim. Bu benim için yeni bir şey değildi; çocukluğumda bile, sanırım, her zaman geçmişe âşıktım," diyordu Brooke. Herhalde ben de onun gibi bugünden kaçarak geçmişe sığınmak istiyorum, çünkü ben de bir yerde geçmişe âşığım. Geçmiş devirler bugünden daha mı iyiydi? Tabii ki hayır; ancak estetik anlamda düşünecek olursak, mimari olsun, sanat veya müzik olsun bugün yaratılanlardan hiç haz duymuyorum. Çağdaş akımlar, atonal müzik, benim için hiçbir şey ifade etmiyor. Soğuk, itici ve sevimsiz geliyor bana bütün bunlar. Sermet Sami Uysal, ki kendisini tanımıştım, Abdülhak Şinasi Hisar'ı anlattığı bir kitabında onu beton yığınına dönüşmüş bir şehirde geçmişin inceliğini hâlâ ruhunda taşıyan eski bir yapıya benzeterek şöyle der: "Eskinin içe işleyen inceliğini duymayan, geçmişteki beğenilerimize sağır kimselerin, zamanın eskittiği duygulu evlerini, hissiz beton yığınına çevirdikleri sokaklar vardır. Ara sıra buralarda geçmiş yılların havasını estiren bir yapıya rastlanır. Mermer basamakları içe rahatlık vermek içindir. Cumbasını süsleyen nakışlarda ışıklı bir ustanın emeği gülümser; çatı pervazlarının oymaları gözleri okşar. Bu ev, koca sokakta tek başına bir şahsiyettir." Ve hemen ekler: "Sokağa şahsiyetinin damgasını basıp, yıllar ötesinden, bize bir şeyler duyurmaya çalışan yalnız o mermer merdivenli ev değil, aynı zamanda olgunlaşmış zevkini yıllar yılı sürdüregelen böyle kimselerdir." Kitap-

larından tanıdığım Hisar gerçekten de böyle bir şahsiyet olmalıydı. Sermet Sami Bey çok haklıydı, çünkü onun tanımladığı bu estetiğe kör o kadar çok insan var ki etrafımızda. Folkestone'da bir zamanlar, dökme demirden, korint sütunlarına benzeyen yüz yıllık sokak lambaları vardı ve ben istasyona yürüyerek giderken sırf o lambalara bakmak için yolumu değiştirirdim. Sonra bir gün birileri bunları söktü ve yerlerine sevimsiz modern lambalar diktiler. O zaman nasıl üzülmüştüm.

Geçmiş benim daima evim, sığınağım oldu. Folkestone'da yaşadığım bina ikinci dereceden tarihî bir eser olan ve "The Grand" olarak bilinen eski bir Grand Hotel. Zamanında at arabalarının kapısından yolcuları aldığı bu binada neredeyse çeyrek asırdır yaşıyorum. Manş denizine hâkim, yemyeşil çimlere bakan o giriş kapısı, önündeki zarif camekân kış bahçesi aynen yerli yerinde duruyor. 5 Temmuz 2001'de buraya taşındım; bu tarihi çok iyi biliyorum, çünkü o günün Saatli Maarif Takvimi yaprağını kopartıp, her gün düzenli olarak yazdığım, günlüğümün içine yapıştırmıştım. Saatli Maarif Takvimi ailemizde bir gelenektir. Sabri dedem, örneğin, doğduğum günün takvim yaprağını saklamış. Annem de her gün takvim yaprağını okur, ben de okurum. Sabri dedem Cumhuriyet'in ilk inşaat mühendislerindendi; Mühendis Mekteb-i Âli'sinden 1924'te mezun olmuştu. Cumhuriyet'in demiryolu inşaat projelerinde çalıştı; Ankara-Sivas hattı, sonra Erzurum. Servis vagonuyla anneannem, dayım ve annemle bütün Anadolu'yu dolaşmışlar. Belki benim buharlı trenlere olan sevgim de dedemden geliyor. Emekli olunca hiç kimselere söylemeden, kendi köşesinde hayat hikâyesini eski harflerle kaleme almış. Daha birkaç sene önce tesadüfen bulduk ve transkripsiyonunu yaptırdık. Bakın yine geçmişe gidiyorum.

• 19. yüzyıl İstanbul'unun seslerine kulak verelim: Osmanlı'daki bu çoksesli müzik denemeleri bize aslında çok şey söyleyecek. Osmanlı'da Avrupa müziği dendiğinde öne çıkan bir isim Donizetti Paşa. Sizin de çok yerde söylediğiniz gibi o dönem sadece marşlar ve askerî müzik üretilmiyor. Mesela Giuseppe Donizetti, İstanbul'da çıkan fırtınayla, sokağın sesiyle ilgili yeni sesler üretiyor. O dönemin İstanbul'unun seslerini (Rossini'nin de belirttiği gibi meşhur Donizetti Paşa'yı, İstanbul'da konser veren Liszt'i ve 19426 seri numaralı yedi oktav kuyruklu Erard piyanosunu, Callisto Guatelli'yi, dünyadaki ilk kaydını gerçekleştirdiğiniz Sultan Abdülmecit için bestelenen Angelo Mariani ve Luigi Arditi'nin Türkçe sözlü kasideleri, yabancı müzisyenlerin padişahlar için yaptığı besteleri, sizin de çok sevdiğiniz çocuk kitabı yazarı Hans Christian Andersen'in bu şehre dair duyduklarını, Elgar'ın İstanbul günlüklerini, arp sanatçısı Parish Alvars'ın İstanbul'u da içine alan Doğu seyahatini, yine İstanbul'u ziyaret eden Çaykovski'yi), İstanbul için yapılmış bestelerden örnek seçkileri de içine alarak konuşalım isterim.

Folkestone'daki Grand Hotel, 1900'lerin başı

– Napoli'deki San Pietro a Majella Konservatuvarı Kütüphanesi'nin arşivinde çalışıyordum. Henüz o zaman tasnifi yapılmamış olan kutulardaki yazmaları karıştırıyordum. Derken karşıma bir gün bir mektup çıktı. Adres olarak üzerine İtalyanca "Al Celebre Donizetti, Direttore Generale della Musica di S. M. Imperiale il Sultano" yazılmış ve mektup İstanbul'a yollanmıştı. Görüldüğü gibi "Al Celebre", yani "Ünlü Donizetti"nin şehirde kim olduğunu o devir bilmeyen yoktu. Benim için daha da inanılmaz olan, mektubu yazan kişinin Rossini olmasıydı. Yani elimde Rossini'nin Giuseppe Donizetti'ye, Floransa'dan İstanbul'a yolladığı 1852 tarihli orijinal mektubu tutuyordum. Rossini Sultan Abdülmecid için bir marş bestelemişti ve bu bestesinin İstanbul sarayına iletilmesinin detayları mektubun içeriğini oluşturuyordu. İlgilenenler mektubun fotoğrafını YKY'den çıkan *Donizetti Paşa Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu* kitabım-

da görebilirler. Bu arada Rossini'nin Sultan Abdülmecid için bestelediği bu marşın ABD Başkanı'nın resmî bandosu olan "United States Marine Band" tarafından yapılmış çok güzel bir kaydı var. Yıllar önce bu kayda ulaşmak için Pentagon'a dahi telefon etmiştim, inanır mısınız? Artık internetten çok kolay dinlenebiliyor. Müzik tarihimize Donizetti Paşa olarak geçen Giuseppe Donizetti, İstanbul'a Sultan II. Mahmud'un reformları çerçevesinde orduda başlayan Avrupai müzik geleneğinin resmî anlamda tesis edilmesini sağlamak amacıyla 1828'de gelmiş ve bir daha İstanbul'dan hiç ayrılmayarak 1856'daki vefatına kadar 28 yıl İstanbul'u evi olarak benimsemişti. Zaten bugün mezarı da Taksim'deki St Esprit Katedrali'nin mahzenindedir. Dünya çapındaki opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeyinin hayatı da kardeşininki kadar renkliydi. Napolyon Bonaparte'ın ordularında görev yapmış, Elbe adasında ona sadık birlikler arasında yer almıştı. Sonradan padişahların müzik eğitmeni olarak Osmanlı askerî bandolarının başına geçecek, şehri ziyaret eden Hans Christian Andersen gibi ünlü yazar ve gezginlerin anılarında renkli bir karakter olarak yer bulacaktı. Besteleri de adeta o yılların bir tür sesli günlüğü gibiydi. İstanbul'da 1831'de çıkan büyük bir fırtınayı özgün bir besteyle ölümsüzleştirmişti. Napoli'de bulduğum elyazmasından meşakkatli bir çalışmanın ardından orkestra için aranje ettiğim bu eserini ilk defa olarak Londra'nın ünlü Cadogan Konser Salonu'nda idare etmiştim. İstanbul'un üzerinden geçmiş bir fırtınanın rüzgârlarının Napoli'de bir kutu içinde saklı kalmış olması hiç aklınıza gelebilir mi? Piyano için notaya döktüğü peşrevlerden, "Şarkı-i Cedid" yani "Yeni Şarkı" adını verdiği Türkçe sözlü şarkılara, kasidelerden, oryantal havalara, valslere, *Mahmudiye* ve *Mecidiye* gibi imparatorluğun resmî askeri marşlarına kadar Donizetti Paşa'nın eklektik repertuvarı o devir İstanbul'unun, sadece meteorolojik değil, bir tür ses haritası da gibiydi. Donizettiler aslen kuzey İtalya'nın Bergamo şehrinden. Zaten bugün Bergamo'nun tarihî tiyatrosu kardeş Gaetano Donizetti'nin adını taşıyor. Haliyle Donizetti Tiyatrosu'nun sahnesinde Giuseppe Donizetti Paşa anısına 4 Aralık 2007'de idare ettiğim konser benim için hayatımın en özel konserleri arasındadır.

2004 yılında İstanbul'da gerçekleşen Nato Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in ev sahipliğinde Dolmabahçe Sarayı'nın ihtişamlı Muayede Salonu'nda dünya liderlerine verilen akşam yemeğinde İstanbul Oda Orkestrası'nı idare ettiğim konseri de hiç unutamam. Guatelli Paşa'nın bir zamanlar bandoları idare ettiği aynı balkonda, böyle bir tarihî ortamda, o saraydan çıkma orijinal repertuvarı İstanbul Oda Orkestrası sanatçılarıyla seslendirmek elbette çok anlamlıydı. Hatta sonrasında o devir Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'tan, kendi el yazısıyla Élysée Sarayı'ndan bir teşekkür mektubu dahi almıştım. Ne büyük bir incelik. Bu yüzden tarihî mekânlardaki konserleri seviyorum, çünkü o zaman o tarihin bir parçası olduğunuzu gerçekten hissediyorsunuz. Hele ki o zamanlar Dolmabahçe'deki saat atölyesinde Şule Gürbüz'ün evrenine de adım atabiliyor olmak benim için ne kadar da kıymetliydi. "Elektronik hiçbir şey beni ilgilendirmiyor. Bilgisayar kullanmayı bile bilmiyorum. Hiç ilgimi çekmiyor böyle aletler. Dokunasım gelmiyor," demişti bir röportajında. Çok tanıdıktı o ses. Atölyesinin raflarında dizili, suskun ve küskün ruhlar gibi, hepsi yeniden hayata dönmeyi bekleyen o binbir çeşit farklı türdeki saatlerden birisiymiş gibi hissediyordum adeta onu dinlerken. Görkemli bir konser için gidilen tarihî bir saraydan çıkıp arkaya bir bakış bile atmadan yola devam ederek, gerisini zamanın akışına bırakabilmeyi bilmek. İşte Dolmabahçe'deki o konser en çok bana bunu öğretmişti.

Acaba 1857 yılında Dolmabahçe Sarayı'nın kapısından içeri bir başka konser için giren ve kendisini Sultan Abdülmecid'in huzurunda bulan İtalyan besteci Luigi Arditi de mi aynı şeyi düşünüyordu? Arditi 1856-1857 sezonunda Naum Tiyatrosu'nun orkestra şefi ve sanat direktörü olarak İstanbul'a gelmiş ve Sultan Abdülmecid için sözleri Türkçe olan ve İtalyan koristlerin fonetik olarak telaffuz ederek seslendirdikleri orijinal bir kantat bestelemişti. *Inno Turco* olarak bilinen bu eserini altın yaldızlı kırmızı kadife bir cilt içerisinde padişaha sunmuştu. *Inno Turco* ilk olarak Naum Tiyatrosu'nda seslendirilmiş, ardından 15 Nisan 1857 akşamı Dolmabahçe Sarayı'nda özel bir konserde Sultan Abdülmecid'e de dinletilmişti. Bestecinin Amerikalı eşi Virginia Arditi'yse, eşinin anılarında yayımlanan mektubuna bakılırsa, bu konseri dinlemek için saraya gizlice, bir kontrbasın arkasına gizlenerek girmiş ve sultana çok yakın bir yerden temsile ta-

nıklık etmişti. 1867 yazında Sultan Abdülaziz, Kraliçe Viktorya'nın davetlisi olarak Londra'yı ziyaret ettiğindeyse Sydenham'daki Crystal Palace'ta onuruna verilen Kraliyet Konseri'nde görev alan orkestra şefi Luigi Arditi'den başkası değildi. Hatta Sultan Abdülmecid için bestelemiş olduğu *Inno Turco*'yu bu kez Arditi ilave ettiği bir soprano resitatifiyle 1600 kişilik bir İngiliz korosu eşliğinde, otuz bin dinleyici huzurunda, Sultan Abdülaziz'e dinletti. Dev koro Türkçe sözlü bu eseri yine fonetik olarak seslendirmişti. Crystal Palace'taki konser 16 Temmuz 1867 tarihinde gerçekleşmişti ve o gün Arditi'nin doğum günüydü. Şüphesiz İstanbul anıları zihninde canlanmış olmalıydı. Prag'da lapa lapa kar yağıyor, bu defa takvimler 10 Mart 2005'i gösteriyordu. Parizska Caddesi 20 numaradaki tarihî bir apartmanın birinci katında gece geç saatte Rudolfinum'daki kayıt öncesi Arditi'nin *Inno Turco*'sunun notlarını ve şef partisyonunu son defa gözden geçiriyordum. Heyecanlıydım, çünkü o günler Rudolfinum'un tarihî salonunda Arditi'nin bu kantatının dünyadaki ilk kaydını Ateş Orga'nın yapımcılığında gerçekleştiriyorduk. Bu eser Kalan Müzik'ten çıkan İstanbul'dan Londra'ya albümümüzde ilk olarak yayımlandı. 19. yüzyıl İstanbul'unun kayıp sesleri arasında belleklerden silinmiş bir yapıt daha bu şekilde ortaya çıkmış oluyordu.

Bu arada, Boğaziçi deyince aklıma *Nimrod*'unu hep kulaklarımda duyduğum *Enigma Varyasyonları*'nın bestecisi Sir Edward Elgar gelir. Elgar 1905'te İstanbul'da birkaç gün Pera Palas Oteli'nde kalmış ve Boğaz'da tekneyle Tarabya'ya gitmiş. Günlüğünde "Bosphorus" yerine hep "Oxford" yazmış. Ne de olsa, eski Yunan mitolojisinden kaynaklanan "Bosporos" terimi "öküz geçidi" anlamına geliyor ve bu da İngilizcede "Oxford"un karşılığı oluyor. Dolayısıyla Oxford'a gidince de Boğaziçi'ni hatırlıyorum tabii. Elgar'ın Türkiye seyahati ile ilgili Pera Müzesi Yayınları'ndan çıkan küçük resimli bir kitabım var. Gül reçeli eşliğinde Topkapı Sarayı'nda kendisine ikram edilen Türk kahvesi merasiminin harika bir tasviri var Elgar'ın günlüğünde. Gece yarısı havlayan İstanbul'un sahipsiz sokak köpeklerinden epeyce şikâyet etmiş. Geçenlerde Worcester'da katıldığım Elgar Festivali'nde onun İstanbul'dan İngiltere'ye yolladığı eski bir İstanbul kartpostalında bu sokak köpeklerinin resmini görünce gülmeden edemedim.

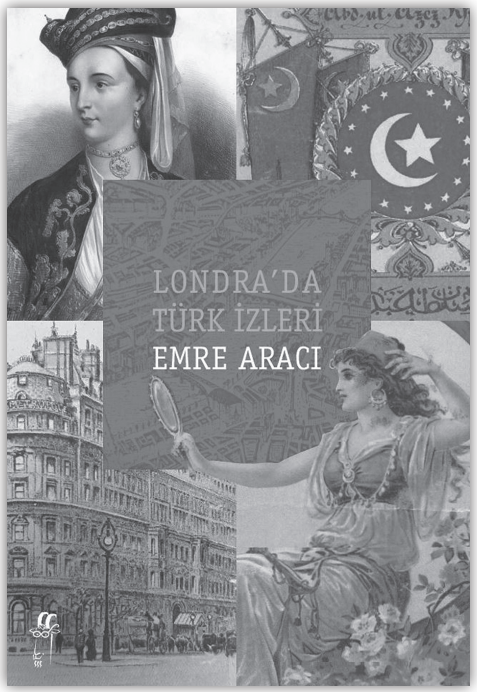

• *Londra'da Türk İzleri'nde (Oğlak Yayınları) Namık Kemal, Abdülhak Hamid ve Yahya Kemal gibi pek çok edebiyatçıya yer veriyorsunuz.*
– *Londra'da Türk İzleri* kitabımın tohumlarının 1977 yazında ailemle yapmış olduğum Birleşik Krallık seyahatinde atılmış olduğunu düşünüyorum. Kraliçe II. Elizabeth'in Gümüş Jübile kutlamalarının şehri kapladığı zaman zihnimin köşelerine kazınmıştır. O seyahatten Big Ben'in çan sesleri kadar, törenden dönen Kraliçe'nin askerî bandolarını, Gotik Westminster Parlamento Binası'nın siluetini, yemyeşil Hyde Park'ı ve o ikonik, kırmızı renkli eski iki katlı Routemaster otobüslerini, hafif sisli ve silik de olsa, hatırlıyorum. O tabii çok kısa bir seyahatti. Ancak 1987'de Londra'ya öğrenci olarak geri döndüğümde şehir artık evim olmuştu. Her yerini gezip dolaşıyordum. Farringdon Road üzerinde tezgâhlarını kuran eski bir sahafta bir gün yüz elli yıllık bir gazete yaprağı bulmuştum. *The Illustrated London News* gazetesinden kopartılmış bu sayfada bir Osmanlı paşasının eşinin bestelemiş olduğu bir marşın notası yer alıyordu. Kendisi okurlara sadece "Ekselansları Ömer Paşa'nın Eşi" olarak tanıtılıyordu. Çok ilgimi çekmişti. Tabii satın aldım o sararmış gazete sayfasını. Seneler sonra bu marşın kaydını Londra'da kuracağım or-

kestrayla gerçekleştireceğimden ve bu hanımın adının Anna Simonis olduğunu öğreneceğimden tabii ki o zaman habersizdim. Garip ve beklenmedik bir şekilde kendi ülkemin tarihine Londra sokaklarında daha yakın olduğumu hissetmeye başlamıştım. Londra şehri üzerine ne bir uzmandım ne de rehber, ama bu büyük metropol ile geldiğim topraklar arasında antik çağlara kadar uzanan tarihî bağlantıları keşfetmeye başladıkça büyülenmiştim. Handel'in de 1738'de kurucu üyeleri arasında bulunduğu Büyük Britanya Kraliyet Müzisyenler Derneği'ne geçen yıl üye seçildiğim gün de bu şehrin müzik yaşamında önemli bir rol oynamış böylesine tarihî bir derneğe katılıyor olduğum için büyük heyecan duymuştum. Dernek bugün Fitzroy Square'deki tarihî bir binada faaliyetlerini sürdürmekte. Düşünüyorum da o meydanda bir zamanlar Virginia Woolf da oturmuştu. Az ötesinde ise Namık Kemal. Konu Woolf'tan açılmışken, "Bazen Westminster'daki apartman daireleri, kiliseler ve oteller İstanbul'un sisler içindeki siluetini andırır; nehrin rengi kimi zaman koyu bir mora dönüşür, kimi zaman çamurlanır, kimi zaman da deniz gibi masmavi kesilir," diye yazar Virginia Woolf *The Voyage Out* romanında eski Waterloo Köprüsü'nden şehre bakarken. Westminster'ın sisinde İstanbul'u seçebilmek için gerçekten de Woolf'un hayal gücüne ihtiyaç vardır, ama sonuçta deha ve hayal gücü bu vizyon için yeterli ham maddelerdir. Akşam vereceği davetin çiçeklerini almak için Londra sokaklarını Big Ben'in vurguları eşliğinde yürüyen Mrs Dalloway de İstanbul'u ziyaret etmiştir; tıpkı 1906 ve 1910'da İstanbul'a gelen yaratıcısı Virginia Woolf gibi. Nitekim "Sabahları sis bir peçe gibi ev ve camilerin hazinelerini kapatır, güneş yükselmeye başladıkça altındaki yığılı kütlenin belli belirsiz ortaya çıkışını görürsünüz," diye yazar Woolf İstanbul hakkındaki bir yazısında. Londra'nın sisiyle İstanbul'un sisini buluşturmak ve bu muğlak manzaradan kişisel bir dünya yaratmak... Bütün bunlar benim için mucizevi birer keşif olmuştu. Orlando'nun sokaklarını dolaştığı I. Elizabeth Londra'sından İstanbul'a yollanan saatli mekanik bir orgun hikâyesi de aynı derecede cazipti. Thomas Dallam'ın bizzat inşa ederek gemiyle aylarca süren bir yolculuğun ardından İstanbul'a getirerek Topkapı Sarayı'nda monte ettiği bu org Sultan III. Mehmed'in bir yazışmasında kendisine "en güzel yağmurun bulutu, fazilet ve asalet kaynağı, İngiltere ülkesinin sonsuz saadet ve şanına vâris Elizabeth" olarak hitap ettiği İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'ten şahsına hediye olarak İstanbul'a ulaşmış, ama Sultan I. Ahmed tarafından ne yazık ki baltayla parçalanarak yaktırılmıştı. Cambridge'deki King's College'in kapısından içeri girip, mum ışıkları altında ayin korosunu dinlerken, aynı Dallam'ın tezgâhından çıkma o görkemli orga mutlaka bakar ve hep Topkapı Sarayı'nı hatırlarım.

Londra'da Türk İzleri kitabımda işte hep bu hikâyeleri anlattım. Londra ve İstanbul; zaten hep amacım iki şehir arasında bir tür köprü olmaktı. Şu an İngilizce tercümesi üzerinde çalışıyorum, ama her gün o kadar yeni bilgiyle karşılaşıyorum ki ortaya adeta yepyeni bir kitap çıkıyor. Bir de Edinburgh üzerine bir kitabım var, ama o daha henüz yayımlanmadı. 1793'te Londra'ya yollanan ilk Osmanlı sefiri Yusuf Agâh Efendi'nin izini de sürdüm şehrin sokaklarında. Osmanlı Büyükelçisi Londra sosyetesiyle ilk olarak Covent Garden opera binasında bir temsilde tanışmış. O devrin *The Times* gazetesinin sayfalarında büyükelçi hakkında bu ve benzeri haberlerin izini araştırmak ne de keyif vericiydi. Yusuf Agâh Efendi ilk olarak Thames'e bakan Adelphi konutlarında bir daireye yerleşmiş. Bugün küçük bir kısmının hâlâ ayakta durduğu bu binayı gidip buldum. Yıllar sonra bu binada *Peter Pan*'in yaratıcısı J. M. Barrie de oturmuştu. Hatta koleksiyonumda onun sekreterinin genç bir okuruna bu binadan yazdığı 1935 tarihli daktilo edilmiş orijinal bir mektubu dahi var. Yusuf Agâh Efendi'den *Peter Pan*'e uzanan hiç beklenmedik bir hikâye bu değil mi? İlk Türk Büyükelçisi o devir Londra sokaklarında büyük bir ilgi odağı olmuştu. Hatta W. P. R. Cope adında bir besteci onun için bir marş bile bestelemişti: *The Turkish Ambassador's Grand March*. British Library'nin o kubbeli okuma salonunda bu marşın orijinal notasını gördüğüm an nasıl da duygulanmıştım. Hemen oturup kurşun kalemle notayı kopyalayarak bir aranjmanını hazırlamıştım. Ardından 69 Portland Place'teki büyükelçilik rezidansımızda Büyükelçi Özdem Sanberk'in ev sahipliğinde verdiğim bir konserde ilk olarak seslendirmiştik Edinburgh'dan gelen öğrenci orkestramın müzisyenleriyle. Tam 26 yıl önce. Zaman nasıl da uçup gitmiş. Yusuf Agâh Efendi, Kral III. George'a itimatnamesini St James's Sarayı'ndaki taht odasında sunmuştu. Hatta bu törenin gravü-

rü duvarımda hâlâ asılıdır. Bu taht odasını hep merak ederdim. Seneler sonra aynı odada Kraliçe II. Elizabeth'in bir resepsiyonuna katılmıştım. Karşımda duran o kırmızı kadifeden altın varaklı tahta baktım, sanki duvarımdaki o gravür canlanıvermiş gibiydi. Bu sarayın karşısındaysa Marlborough House bulunur. 13 Temmuz 1867'de o sarayda verilen özel bir ziyafette İngiliz Muhafız Alayı Bandosu Meyerbeer, Auber, Gounod ve Donizetti gibi bestecilerin eserleri arasında *La Gondole Barcarolle* adında bir eser de çalmıştı. Gazetelerde basılan konser programına göre Sultan Abdülaziz'in bestesiydi o parça. Sultan Londra ziyaretinde Galler Prensi'nin misafiri olarak Marlborough House'ta o gün özel misafirdi ve bando onun onuruna kendi bestesini programa almıştı. Orkestra için aranje ettiğim ve dünyadaki ilk kaydı *Osmanlı Sarayı'ndan Avrupa Müziği* albümünde yayınlanan *Gondol Şarkısı*'nın o hüzünlü melodisi o an için Londra'nın seslerine karışacak ve sonradan tamamen unutulup gidecekti.

Kitabımda Londra'nın yitik Türk kahvehanelerinin, Türk hamamlarının da hikâyeleri var. Şark Mektupları'yla tanınan Lady Mary Wortley Montagu'nün akıl almaz yaşamı ise beni büyülüyor. Şu aralar tekrar hayatını okuyorum. İngiliz büyükelçisi olan eşi Edward Wortley Montagu ile birlikte 1717'de İstanbul'da yaşamış ve gördüklerini detaylı mektuplarındaki canlı betimlemelerle kaleme almış. Bu mektuplar 1762'deki vefatından sonra gizlice kopyalanarak yayımlanmış. Kütüphanemde bu mektupların yer aldığı 1778 baskısı iki cilt kitap var. Konferanslarımda bu kitapları da beraberimde götürüyor, o eski ciltlerden okumalar yapıyorum. Lady Mary'nin devrinde basılmış o kitapları kimler kim bilir hangi mum ışığında, hangi duygularla okudular? Düşünün bahsettiğimiz o tarihte daha henüz Fransız İhtilâli dahi olmamış. Dünya o zaman daha neler görecek? Bu arada İstanbul'u yaşadığım bu Londra gezilerim sadece Osmanlı dönemine de ait değil. Örneğin Cumhuriyet tarihimizin ilk ve önemli bestecilerinden Ahmed Adnan Saygun da 1946'da Londra'ya gelmişti. Cornhill'deki St Michael Kilisesi'nde Harold Darke'ın bir org resitaline katılmış ve o zaman günlüğüne şu satırları yazmıştı: "Güzel bir org, iyi bir organist. Fakat buradaki hava hepsinden güzel. Öğle yemeğinden sonra işlerine gitmeden önce org konserini dinlemek üzere sessizce gelip bir kenara ilişenler ve zamanı gelince gene sessizce kalkıp gidenler. Ses yok, alkış yok, çıt yok. Sanki buraya herkes, ruhunu yıkamaya gelmiş. Benim hayalimdeki mabedin bir tarafını burası yaşatıyor." Saygun'un bu satırlarını okuduktan sonra ben de St Michael Kilisesi'ndeki öğle konserlerinden birine gittim. Duvarda Harold Darke'ın anı plaketini gördüm ve Saygun'u andım. *Yunus Emre* Oratoryosu'nu duyar gibi oldum. O gün resital veren org sanatçısına da bu hikâyeyi anlattım. Saygun o gün hatıratının devamına şu satırları eklemişti: "Buraya gelmeden önce, dünyanın yeni bir havaya ihtiyacı olduğunu sanıyordum. İnsanları kardeşliğe, huzura götürecek bir hava. Bunu da en iyi musikî başarabilirdi. Halbuki, "public" [halk] ya itiyadlarının [alışkanlıklarının] esiridir; bu takdirde muhakeme işlemez; veya eğlence arıyor. Muhakkak olan şu ki, güzel gayelerimiz birer hayal-i ham olarak kalmağa mahkûm. İmandan mahrumuz: iyiye, güzele, kardeşliğe, ruhumuzu yıkamak gerektiğine imandan." Ne yazık ki 78 yıl sonra dünyada değişen pek de bir şey yok gibi. •

Yusuf Agâh Efendi, Kral III. George'a itimatnamesini St James's Sarayı'ndaki taht odasında sunmuştu. Hatta bu törenin gravürü duvarımda hâlâ asılıdır. Bu taht odasını hep merak ederdim. Seneler sonra aynı odada Kraliçe II. Elizabeth'in bir resepsiyonuna katılmıştım. Karşımda duran o kırmızı kadifeden altın varaklı tahta baktım, sanki duvarımdaki o gravür canlanıvermiş gibiydi.